

Cizinci v našem sousedství: důvod k obavám?

Migrace ze zahraničí je v Česku stále poměrně novým jevem. I přes relativně nízký podíl cizinců na české populaci má z jejich přítomnosti podstatná část obyvatelstva obavy. Ty mohou pramenit z kombinace nedostatku vlastních zkušeností s cizinci a jejich mediálního obrazu. Článek zjišťuje, nakolik se toto vnímání cizinců veřejností naplňuje ve vybraných lokalitách s jejich výraznou koncentrací.

Otázky spojené s migrací a cizinci se v posledních letech dostávají do popředí veřejné debaty v Česku, kde je k nim – podobně jako v dalších zemích střední Evropy – patrný méně příznivý postoj než v ostatních evropských zemích. Negativně Češi cizince vnímají především na úrovni celého státu, výrazně pozitivnější postoj mají k těm žijícím ve svém okolí (obr. 1).

Reprezentativní výzkumy veřejného mínění v Česku ukazují malou toleranci vůči osobám jiné barvy pleti a cizincům, poměrně rozšířené chápání cizinců jakožto ohrožení místního způsobu života a obavy z jejich přičinění na nárůstu kriminality (Pilecká 2017). Tento postoj mohou do značné míry ovlivňovat média, která pro mnohé obyvatele Česka představují jediný zdroj informací o cizincích pobývajících v zemi. Protože za socialismu bylo překročení hranic země umožněno jen malému množství osob, mezinárodní migranti (z nichž většinu tvoří občané cizích zemí) se v Česku usazují až od roku 1989. I přes nárůst podílu cizinců na obyvatelstvu až v porevolučním období dnes cizinci reprezentují téměř 4,8 % české populace (507,5 tisíce osob, MVČR 2018) a jejich rozmístění je nerovnoměrné, což do značné míry souvisí s rozmístěním pracovních příležitostí. Cizinci se koncentrují hlavně do měst a severozápadní části Česka, zhruba třetina z nich je registrována k pobytu v Praze (obr. 3). Značná část obyvatelstva Česka tedy nemá se soužitím s cizinci vlastní zkušenost. Jejich mediální reprezentace v Česku se přitom zaměřuje především na negativní jevy spojené s populací cizinců a dostatečně nevystihuje její různorodost ani její vliv na život v konkrétních lokalitách (Klvačová, Bitrich 2003).

Cílem článku je ukázat, jaké jsou reálné důsledky mezinárodní migrace pro sociální klima vybraných

českých sídel s relativně vysokým zastoupením cizinců na obyvatelstvu. Konkrétně chceme ověřit, nakolik názory zaznívající ve výzkumech veřejného mínění nacházejí oporu v reálném prostředí vybraných lokalit, které jsou mezinárodní migraci vystaveny výrazněji měrou a nabízejí tak příležitost nahlédnout na fungování etnicky různorodé společnosti v Česku.

Sociální klima v etnicky různorodých lokalitách

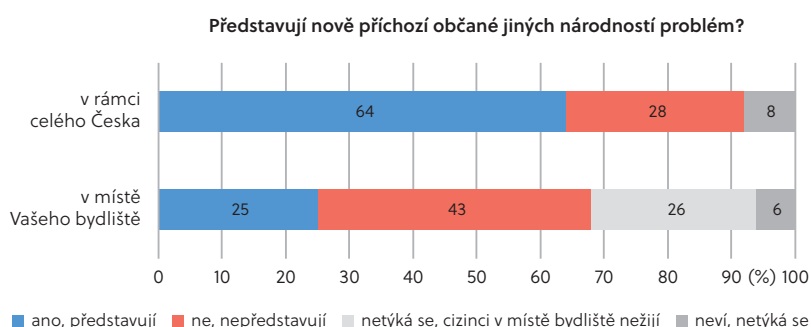
Dopady imigrace na sociální klima konkrétních lokalit jsou poměrně neprobádanou oblastí. Za hlavní příčinu lze považovat obtížnou zobecnitelnost poznatků dosažených při výzkumu v území velkého měřítka, neboť dopady imigrace zde mohou být silně ovlivněny lokálním kontextem. Roli hrají jak specifické aspekty fyzického a sociálního prostředí jednotlivých míst, tak i rozmanitost jejich původního obyvatelstva a imigrantů (Robinson 2010). Porozumění lokálním dopadům migrace je přitom zásadním faktorem pochopení významu přítomnosti migrantů pro fungování lokalit a život jejich obyvatel. Umožňuje rovněž zhodnotit relevanci tvrzení o negativních důsledcích mezinárodní migrace,

Ivana Přidalová

Adam Klsák

Univerzita Karlova,
Přírodovědecká fakulta,
katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje;
ivana.pridalova@natur.cuni.cz,
adam.klsak@natur.cuni.cz

OBR. 1 Postoj veřejnosti k cizincům-migrantům v Česku a v lokalitě bydliště. Zdroj dat: Pilecká 2017.

OBR. 2 Buddhistický chrám vybudovaný vietnamskou menšinou v Karlových Varech.
Foto: Adam Klisák.

se kterými se setkáváme u některých politiků a v médiích, a která se odráží na veřejném mínění.

Přestože veřejnost dává imigraci tradičně do souvislosti s nežádoucími sociálními jevy (např. zvyšováním kriminality), závěry zahraničních výzkumů zkoumajících tento vztah se různí. Imigrace je tradičně spojována také se zhoršením sociální soudržnosti obyvatelstva. Uvedený vztah však může být ovlivněn dalšími proměnnými, například vlivem ekonomických podmínek v imigrační zemi a věkem obyvatelstva. Zatímco etnická diverzita je vnímána jako problém zejména staršími příslušníky majority, kteří vyrostli bez většího kontaktu s etnickými menšinami, mladší lidé uvyklí životu v různorodé společnosti vykazují více sociálních kontaktů napříč etnickými skupinami. U cizinců druhé generace je patrné větší zapojení do sociálních sítí majority díky vyšší vzdělanosti (Sturgis a kol. 2014). Výzkum v etnicky různorodém švýcarském městě ukázal větší přesah sociálních sítí mimo osoby pocházející ze stejné země spíše u cizinců než u majoritní populace (Dahinden 2013).

V Česku existuje vzhledem k relativně krátké novodobé historii zahraniční migrace do země pouze několik studií věnujících se jejím dopadům na lokální sociální klima. Ty ukazují, že v soužití obyvatel lze pozorovat především nezáměr a převahu vlivu předsudků nad vlastní zkušeností. Větší pozornost dosud nebyla věnována lokálním souvislostem imigrace, kriminality a pocitu bezpečí obyvatel. I ty však podstatně přispívají k utváření sociálního klimatu lokalit.

Metodika výzkumu

Souvislosti mezinárodní migrace s podobami sociálního klimatu jsme zjišťovali ve třech lokalitách s výrazným podílem cizinců (osob s jiným než

českým občanstvím) s registrovaným pobytem na obyvatelstvu vybraných na základě statistik poskytnutých Cizineckou policií ČR. Zaměřili jsme se na lokality odlišné polohou a typem sídla, vývojem i složením populace (viz online příloha): rozvíjející se čtvrť s industriální minulostí v hlavním městě (Výsočany), středně velké město v západních Čechách, kde se počet obyvatel dlouhodobě snižuje, a které je zároveň atraktivním cílem lázeňského cestovního ruchu a krajským centrem (Karlovy Vary), a obec v zázemí Prahy výrazně formovanou procesem suburbanizace (Horoměřice).

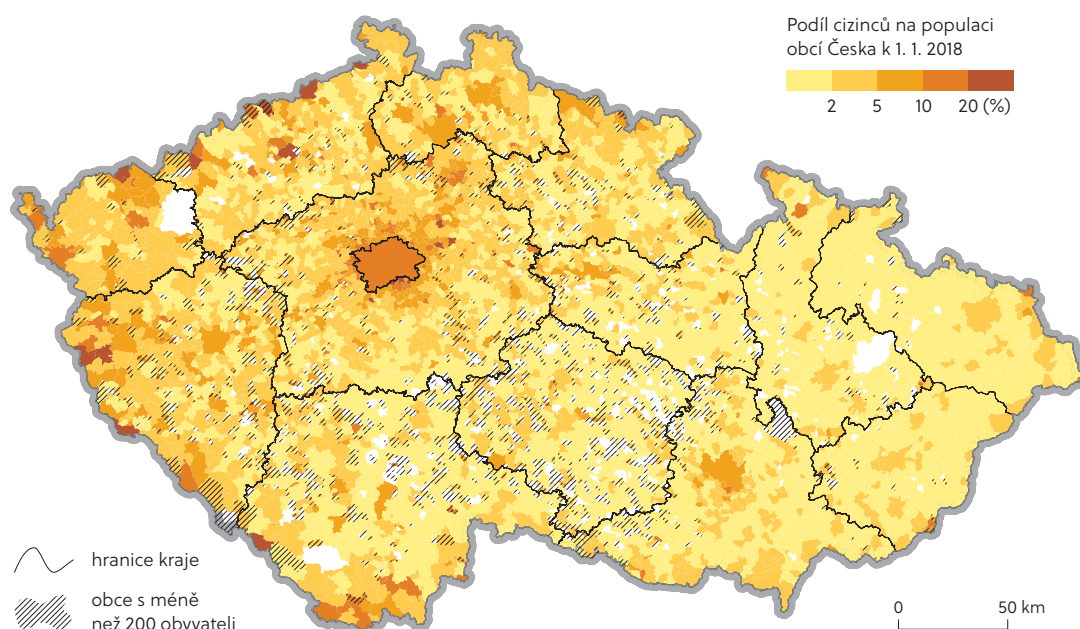
V těchto lokalitách bylo provedeno terénní šetření skládající se ze dvou částí. Nejprve byli kontaktováni významní místní aktéři (představitelé obcí, policisté, učitelé aj.), se kterými jsme během 16 osobních setkání diskutovali roli cizinců v kontextu jejich lokalit a z úhlu pohledu jejich odbornosti. Prostřednictvím části z nich, především škol, byly následně dospělým přítomným v lokalitách distribuovány dotazníky, které představovaly druhou část terénního výzkumu. Dotazníkové šetření vzorku 217 respondentů žijících v těchto lokalitách se zaměřilo především na proměny lokality v posledních dvou desetiletích, vztah obyvatel k místu bydliště, vztahy mezi obyvateli a jejich současný a plánovaný pobyt v lokalitě. Dotazníky byly šířeny prostřednictvím spolupracujících škol (v Karlových Varech také díky spolupráci s institucemi státní správy a samosprávy) a odkazem na jeho elektronickou verzi v místních periodikách. Dotazníkové šetření nelze považovat za reprezentativní pro jednotlivé lokality, umožňuje však alespoň do určité míry porovnat jednotlivé lokality mezi sebou. Od respondentů v ostatních dvou lokalitách se výrazněji odlišuje vzorek respondentů z Karlových Varů, kde jsou vlivem způsobu distribuce dotazníků ve větší míře zastoupeny osoby mladší 25 let a senioři a lidé žijící ve zhoršených sociálních podmínkách.

Jaké jsou dopady mezinárodní migrace na sociální klima vybraných českých lokalit?

V dotazníkovém šetření jsme požádali respondenty, aby samostatně zformulovali, co se jim líbí a nelíbí na životě v jejich lokalitě. Nepřímo jsme tak zjišťovali, jaké aspekty lokalit jsou podle oslovených důležité, protože stojí za zmínku. Nejčastěji uváděnými klady a zápory lokalit byly různé aspekty fyzického prostředí (geografická poloha, množství zeleně, intenzita hluku, rozvoj lokalit apod.), dopravní dostupnosti a obslužnosti lokalit a občanské vybavenosti (tab. 1). Naopak sociální klima a kriminalita, které jsou veřejností ve výzkumech veřejného mínění dávány do souvislosti s cizinci, byly respondenty zmiňovány pouze zřídka. Negativní vnímání cizinců a jejich aktivit či soužití s nimi bylo zaznamenáno

Poděkování

Příspěvek vznikl v rámci projektu GAČR č. GA16-02242S s názvem „Prostorové vzorce kriminality a percepce bezpečí v Česku“ a projektu GAUK č. 484516 s názvem „Mobilita cizinců v Česku a jejich role v utváření sociálního prostředí českých měst“.

OBR. 3 Cizinci v obcích Česka v roce 2018. Bíle jsou vyznačeny obce bez obyvatelstva s cizím občanstvím. Zdroj dat: Cizinecká policie 2018.

v jednotkách případů, a to pouze v lokalitách, kde cizinci často představují spíše návštěvníky než trvalé obyvatele (zejména Karlovy Vary, méně i Vysočany). Také oslovení místní aktéři shodně uváděli, že přítomnost bydlících cizinců s úrovní kriminality v lokalitě nesouvisí.

Z terénního šetření vyplynula také nízká důležitost tématu vnímané kriminality a pocitu bezpečí mezi respondenty ve výzkumných lokalitách (tabulka 1). Podle zhruba 80 % dotázaných v jejich lokalitách nedochází ke konfliktům mezi lidmi nebo o nich neví. Zbýlé konflikty zahrnovaly především běžné sousedské spory a konflikty související s alkoholem a návykovými látkami. Je-li v lokalitě zvýšená úroveň kriminality, je podle místních expertů zabývajících se bezpečností navázána převážně na denní fluktuaci obyvatelstva související

s dopravou, obchodními centry či masovými sportovními a kulturními událostmi ve Vysočanech nebo na krátkodobé pobyty lázeňských hostů v Karlových Varech. Cizinci tvoří část obou uvedených skupin návštěvníků, jejich souvislost s kriminalitou však místní bezpečnostní experti vylučují.

Proč tedy mezi českou veřejností panuje přesvědčení o souvislosti mezi cizinci a kriminalitou? Vysvětlením může být častý mediální obraz cizinců jako aktérů trestné činnosti v zahraničí i kriminality spojované mimo jiné s jejich přítomností na dělnických ubytovnách v Česku (Klvačová, Bitrich 2003). Současné ubytovny ve výzkumných lokalitách nejsou podle místních expertů dějišti problémů, které by souvisely s cizinci, přestože v části z nich i přes trend odchodu do soukromého bydlení stále někteří cizinci bydlí. Mnohem větším problémem je

TAB. 1 Hodnocení lokalit respondenty dotazníkového šetření

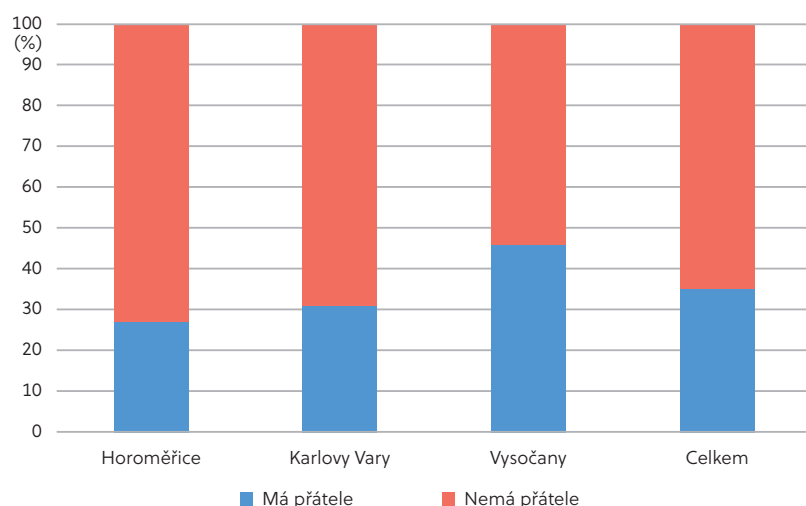
	Horoměřice		Karlovy Vary		Vysočany		Celkem	
	+	-	+	-	+	-	+	-
Fyzické aspekty lokality	91	41	65	28	74	52	75	41
Dopravní dostupnost a obslužnost	13	45	28	25	54	20	33	29
Občanská vybavenost	17	22	21	19	33	13	24	17
Sociální struktura a klima lokality	19	6	17	31	4	20	13	20
Trávení volného času	4	14	11	14	29	1	15	9
Bezpečnost/kriminalita	0	0	3	0	1	3	1	1

Zdroj dat: vlastní šetření.

Poznámka: Podíl respondentů (%), kterým se na lokalitě líbí (+) nebo nelíbí (-) alespoň jeden z aspektů dané dimenze sociálního prostředí, na celkovém počtu respondentů, kteří uvedli relevantní odpověď na otázku.

Přílohu k článku (Výzkumné lokality a respondenti dotazníkového šetření) najdete na webu Geografických rozhledů.

OBR. 4 Podíl respondentů, kteří mají v lokalitě mezi občany jiných států přátele. Zdroj dat: vlastní šetření.

podle oslovených začarovaný kruh současného obchodu s chudobou, který se cizinců ve výzkumných lokalitách netýká.

Česká veřejnost se kromě přímé hrozby v podobě nárůstu kriminality obává také ohrožení svého způsobu života ze strany cizinců. Ani to jsme však ve výzkumu nezaznamenali. Naopak jsme zjistili, že mezi majoritou a cizinci v lokalitách dochází kromě letmých kontaktů také k navazování přátelských vztahů. Zhruba třetina respondentů našeho šetření má v lokalitě přátele, kteří nepocházejí ze stejné země (obr. 4). Větší podíl přátel mimo svých krajanů mají převážně mladší lidé než starší věkové skupiny obyvatel a cizinci spíše než majoritní populace. Zjištěné hodnoty se blíží podílu přátel, které deklaruje obyvatelstvo v etnicky různorodých lokalitách v západní Evropě (viz např. Dahinden 2013).

Diskuze a závěr

Výsledky terénního šetření ve třech českých lokalitách s vysokým zastoupením cizinců vyvracejí některá tvrzení o cizincích rozšířená mezi českou veřejností. Informace místních bezpečnostních expertů ani výpovědi respondentů nepotvrdily, že by zde přítomnost bydlících cizinců zvyšovala kriminalitu nebo že by na ni byly navázány konflikty mezi lidmi. Nebylo zjištěno ani uzavírání se cizinců do vlastních sociálních bublin, které by narušovalo sociální soudržnost místních komunit a ohrožovalo způsob života majoritní populace. Tato zjištění naznačují oprávněnost našeho předpokladu, že názory veřejnosti jsou do značné míry utvářeny mnohdy stereotypní mediální reprezentací cizinců, která může být odtržena od zkušeností reálných osob v konkrétních lokalitách.

Předkládaný výzkum se pochopitelně neobešel bez nedostatků. Způsob sběru dotazníků ovlivnil, hlasy jaké části veřejnosti se k výzkumníkům donesly. Cizince jako problém vnímají především lidé

s horší deklarovanou životní úrovní a nižším vzděláním, stejné skupiny jsou však také obvykle méně ochotné účastnit se podobných výzkumů. Vyznění výsledků tak mohlo být pozitivnější než při skutečně reprezentativním šetření. V možnostech tohoto výzkumu nebylo rovněž plně postihnout různorodost typů lokalit a jejich cizinecké populace. U všech zkoumaných lokalit lze vzhledem k jejich charakteru předpokládat spíše vyšší sociálně-ekonomické postavení cizinců. Méně příznivé vlivy přítomnosti cizinců lze předpokládat zejména v lokalitách s horší životní úrovní a s vysokou fluktuací cizinců žijících na ubytovnách, kde nestálost a rozdíly v životních stylech jednotlivých skupin obyvatel mohou být bariérou pro pozitivní sociální klima. Zároveň by zde mohli cizinci představovat konkurenci o nedostatkové zdroje a narážet na větší předsudky ze strany majority.

I přes uvedená omezení náš výzkum ukázal, že důsledky přítomnosti cizinců pro lokality s jejich výrazným zastoupením mohou být vzdáleny negativním předpokladům, které jsou s ní mnohdy dávány do souvislosti. Představy části české veřejnosti odrážejí nevyváženou reprezentaci cizinců v některých médiích a zneužívání nedostatku zkušeností se životem v různorodé společnosti pro populistické záměry některých politických subjektů. Příspěvek tak upozorňuje na potřebnost opatrného a kritického nakládání s informacemi v každodenním životě. Odlišnosti mediální reprezentace cizinců v české společnosti a jejich skutečné role v konkrétních českých lokalitách nabízejí aktuální a společensky relevantní příklad, kterým lze na tuto výzvu upozornit. Právě rozvoj kritického myšlení založeného na schopnosti ověřit, případně empiricky dokázat či vyvrátit převzatá tvrzení je podle našeho názoru důležitým aspektem, na nějž by měl být kladen větší důraz ve výuce (nejen) geografie.

Literatura a zdroje dat

- DAHINDEN, J. (2013): Cities, Migrant Incorporation, and Ethnicity: A Network Perspective on Boundary Work. *Journal of International Migration and Integration*, 14(1), 39–60.
- KLVAČOVÁ, P., BITRICH, T. (2003): Jak se (ne)píše o cizincích. Výzkumná zpráva. Multikulturální centrum Praha.
- MVČR (2018): Počty obyvatel v obcích – počty občanů ČR a cizinců s platným povolením k pobytu. <https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx> (13. 12. 2018).
- PILECKÁ, J. (2017): Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2017. Tisková zpráva, AV ČR.
- ROBINSON, D. (2010): The neighbourhood effects of new immigration. *Environment and Planning A*, 42(10), 2451–2466.
- STURGIS, P., BRUNTON-SMITH, I., KUHA, J., JACKSON, J. (2014): Ethnic diversity, segregation and the social cohesion of neighbourhoods in London. *Ethnic and Racial Studies*, 37(8), 1286–1309.

Abstract

Foreigners in our neighborhood: reason to worry? Despite a relatively low proportion in population, foreign citizens do not have a positive overall image for most of the Czech population. The paper aims to find out to what extent the Czech population's concerns about foreigners reflect the experiences of the areas with their marked concentrations. Field research in three Czech areas suggests that the outcomes of migration in particular localities can differ significantly from the public notions based on stereotypes often reproduced in the media.

Země v pohybu

Oběh Země kolem slunce

Sváhy v pohybu

Cestovní ruch jako nástroj zahraniční politiky: příklad Číny

3

Tento soubor (článek) je vlastnictvím časopisu Geografické rozhledy a podléhá právní ochraně. ■ Vydavatel i nakladatel časopisu si vyhrazují právo článek zveřejňovat na webových stránkách a sociálních sítích časopisu za účelem propagace časopisu. ■ Dílo není určeno ke komerčnímu využití. Smí se šířit, pokud jsou korektně uvedeny údaje o autorovi, článku a jako zdroj citován časopis Geografické rozhledy.